

Keloğlan Tipinin Gagauz Masallarındaki Yansımaları *The Reflections of “Keloglan” Type in Gagauz Folktales*

Dr. Öğr. Üyesi Rabia UÇKUN*

Özet

Türk dünyasının farklı coğrafyalarında farklı isimlerle anılmasına rağmen, Keloğlan Türk sözlü kültür geleneğinin temsilcisi ortak bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Keloğlan tipinin tek belirleyici özelliği kelliği değildir, karakter özellikleri bütünleşerek bir tip haline gelmiştir. Bu makalede Keloğlan tipi, Keloğlan tipinin Gagauz masallarındaki yansıması, bu tipin adlandırılması, kökeni, genel özellikleri, anlatma geleneğinde ve toplumdaki işlevleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir; Gagauz masallarındaki Keloğlan tipinin Türk dünyası sözlü kültür geleneğindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Keloğlan tipinin “kellik” ve “zekilik” özelliğine bağlı bir tip olduğu ortaya konmuş, Gagauz masallarında tipin özellikleri, “kül ve ocak”la ilişkisi, yeni bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Gagauz Türkleri tarafından “Kelce, Kelce-Külce, Külcü, Kül Pepeleşkasi, Delice” gibi adlarla anılan Keloğlan tipi, “kül” ve “ocak”la da ilişkilidir. Bu sebeple tipin fiziki ve karakter özellikleri, kahramanın yolculuğu (erginlenme süreci), sınanması, kelliğin, ocak ve külün mitolojik bağlantısı, zıtlıklar, değişim ve dönüşüm bağlamında değerlendirilmiştir. Farklı coğrafyalarda yaşanmasına ve farklı inanca sahip olunmasına (Gagauz Türklerinin Hıristiyan olması gibi) rağmen, incelemeye çalıştığımız masallar, içinde yer aldıkları, doğdukları kültürün birer aynası olarak Türk kültür kodlarını geçmişten günümüze taşımakta ve “Kelce, Külce, Kül Pepeleşkasi, Kelce-Külce, Külcü, Delice” gibi adlar taşıyan millî bir tiple, Türk millî kimliğini yansıtmaktadır.

Anahtar kelimeler: *kültür, masal, Türk, Gagauz, Keloğlan.*

Abstract

Although it is mentioned with different names in different regions of the Turkish world, Keloğlan is a common type of representative of Turkish oral tradition.

*Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi ABD,
rabiauckun.ege@gmail.com

The only defining characteristic of the Keloğlan type is not his baldness, he has become a type by integrating its baldness and character traits. In this article, Keloğlan type is evaluated by taking the reflections of the type in Gagauz folktales, naming, origin, general characteristics, narrative tradition and functions in society, and the importance of Keloğlan type in Gagauz folktales in the oral culture tradition of the Turkish world is explained. It has been shown that the basic features of the type can be classified and analyzed depending on the characteristics of baldness and intelligence. In Gagauz folktales, the relation of type with ash and hearth was determined and thus the characteristics of the type were analyzed from a new perspective. The Keloğlan type, which is known by the Gagauz Turks as Kelce, Kelce-Külce, Külcü, Kül Pepeleşkasi, Delice, is also related to ash and quarry. For this reason, the physical and characteristic features of the type are evaluated in the context of the hero's journey (the process of the initiation), testing, mythological connection of baldness, quarry and ash, contrasts, change and transformation. Despite different geographies and different beliefs (such as Gagauz Turks being Christian), the folktales that we are trying to examine carry the Turkish culture codes from the past to the present as a mirror of the culture in which they were born, and Gagauz folktales also reflect the Turkish national identity with a national type known as Kelce, Külce, Kül Pepeleşkasi, Kelce-Külce, Külcü, Delice.

Keywords: culture, fairy tales, folktales, Turkish, Gagauz, Keloğlan.

Masallar, özellikle yaratıldığı, yaşatıldığı ve aktarıldığı halktan kopuk düşünülemez ve değerlendirilemez. Masalları incelerken ve değerlendirirken, masalı üreten, tüketen ve aktaran kişileri, anlatmayı, anlatma ve aktarma süreçlerini ve bu süreçlerin kendine has şartlarını dikkate almanın gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Erich Fromm masalları, kendilerini sembol dili aracılığıyla ifade eden geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleri olarak niteler (2014: 9). Toplumun psikolojik, sosyolojik, ekonomik, etik değerleri ile binlerce yıllık kültür ve kimlik kodlarının, masalların gizemli dünyası ve büyülü gerçekliğinde saklı olduğunu söyleyebiliriz.

Keloğlan, Türk dünyasının büyük bir kısmında tanınan, paylaşılan ve yaşayan bir masal tipidir. Türk dünyasının farklı coğrafyalarında farklı isimlerle anılmasına rağmen, Keloğlan Türk sözlü kültür geleneğinin temsilcisi, ortak bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem tip olması, hem de ortak bir yapı taşı olarak Türk kültürünün kodlarını taşıması sebebiyle Keloğlan, sadece masalarda değil, diğer anlatı türlerinde de görülür. Keloğlan tipinin benzer anlatmalardaki tembel, deli, derviş, çoban, küçük ve fakir fakat akıllı, uyanık, kurnaz ve oyuncu kişilikleri kendinde topladığını ve temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Masallar, geçmişten mitik dönemden izler taşımakla birlikte, halkın yarattığı, halkın içinden çıkan ve tarihî seyirle şekillenen kültür tipleri vasıtasıyla günlük hayattaki olumlu ve olumsuz gerçekliği yansıtmayı başarır. Keloğlan (Kelce, Dazlak) tipi, pek çok Türk boyunda olduğu gibi Gagauz Türklerinin masallarında da yer almaktadır.

Türk dünyasının genelinde olduğu gibi, Gagauz Türklerinde de Keloğlan masalları, kişinin çevresini, yaşadığı toplumu ve kendini tanıma ve yorumlama yolunda, uzaklaşma-erginleşme- dönüş maceralarını içine alan sancılı bir sürecin simgesel olarak anlatıldığı masallardır.

Bu makalede Gagauz masallarındaki Keloğlan tipi, tipin adlandırılması, kökeni, genel özellikleri, anlatma geleneğinde ve toplumdaki işlevleri dikkate alınarak değerlendirilmiş; Gagauz masallarındaki Keloğlan tipinin Türk dünyası sözlü kültür geleneğindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Keloğlan tipinin özelliklerinin temelde “kellik” ve “zekilik” özelliğine bağlı olduğu ortaya konmuş, Gagauz masallarında “kül ve ocak”la ilişkisi nedeniyle tipin özellikleri yeni bir bakış açısıyla analiz edilmiştir.

Gagauz Türkleri tarafından “Kelce, Kelce-Külce, Külcü, Kül Pepeleşkası, Delice” gibi adlarla anılan Keloğlan tipi, “kül” ve “ocak”la da ilişkilidir. Bu sebeple tipin fiziki ve karakter özellikleri, kahramanın yolculuğu (erginlenme süreci), sınanması, kelliğin, ocak ve külün mitolojik bağlantısı, zıtlıklar, değişim ve dönüşüm bağlamında değerlendirilmiştir.

Gagauz masallarında Keloğlan tipinin adı, fiziksel özellikleri ve yer aldığı masalın olay örgüsü değişiklik göstermesine rağmen; kel olması (tek masalda belirtilmiş), fakir olması (üç masalda), saf bir delikanlı olması, pratik zekâli ve hazır cevap olması, engelleri ve zorlu sınamaları başarıyla geçerek padişahın kızı ile evlenmesi, haksızlık yapanları cezalandırması gibi Türk dünyası Keloğlan masallarıyla ortak özelliklere sahip olması bakımından ortak bir tip olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Dünyasında Keloğlan

Keloğlan masallarının farklı bir yapıya sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu masal tipi alışlagelmiş masal tipinden uzak olmasına rağmen; halk tarafından benimsenmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Keloğlan, halkın zekâsını, kendine olan güvenini ona yansıttığı bir tiptir. Böylelikle Keloğlan, masal mekânında yaşayan olağanüstü bir kahraman değil, insanların evlerinde yaşayan, onlar gibi “tarhana çorbası içen” halka yakın, sevimli ve cana yakın bir tip olarak karşımıza çıkar (Dursun 2008: 373). Masallarla sınırlı kalmayıp, Türk

dünyası sözlü kültür geleneğinde toplum tarafından çabucak benimsenen Keloğlan tipi, olumlu ve olumsuz birçok özelliği bünyesinde barındırır.

Keloğlan tipi üzerine ilk kapsamlı çalışma Bahaeddin Ögel tarafından yapılmıştır (1995: 77-82). Türk Mitolojisi adlı eserin ikinci cildinde Ögel, Türklerde kel, kellik, kelliğin çeşitleri, daz gibi bazı mitolojik motifler hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

Türk kültürüne ait bir tip olarak “Keloğlan” (Ögel 1976: 265-268), çeşitli Türk boylarında; farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Altay Türklerinde Tas, Tastarakay, Azerbaycan Türklerinde Keçel, Keçel Memed (Mehemmed), Keçel Yeğen, Keçel Hamza, Çuvaş Türklerinde Kel İvan, Gagauz Türklerinde Kelce, Kelce-Külce, Külce, Kül Pepeleşkasi, Dazlak, Delice, Irak Türkmenlerinde Keçel, Keçeloğlan, Kazak Türklerinde Taz, Tazsa, Taşza Bala, Kırgız Türklerinde Taz, Kırım Türklerinde Tazoğlan, Türkmenistan Türklerinde Kelce Batır olarak adlandırılmaktadır (Dilek 2002: 56; Şimşek 2017: 42; Ergun 2005: 79).

Tahir Alangu, Keloğlan’ın İran’da “Keçel”, Gürcüler arasında “Kel Kafalı Kaz Çobanı” olarak adlandırıldığını, Doğu ve Batı’da birçok ulusta ise Keloğlan’a benzer tiplerin bulunduğunu ifade eder. Alangu, Almanlardaki Grindkopf ya da Goldener’i örnek olarak göstererek (Alangu 1968: 460) keloğlanı evrensel bir tip olarak yorumlamıştır. Bahaeddin Ögel ise bu konuda Tahir Alangu ve P.N. Boratav’ın (1984: 85) görüşüne katılmaz. B. Ögel, “Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri” adlı çalışmasında kelliğin menşei ve Türk kültüründeki izlerini bir kültür tarihçisi olarak ele almıştır. Adı geçen bildiri I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri kitabında yayımlanmıştır (1976: 265-268). B. Ögel, Türk dünyasından verdiği çeşitli örneklerle, Keloğlan’ın millî bir motif, millî bir tip olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Gagauz Türklerinin Masallarında Keloğlan

Gagauz Türklerinin masallarında Keloğlan tipi, “Kelce, Kelce-Külce, Kül Pepeleşkasi, Külcü ve Delice” gibi adlarla karşımıza çıkmaktadır. Pratik bir zekâya sahip olan Keloğlan, rakiplerini gülünç duruma düşürerek, kötülerini cezalandırır. Zalimler, devler, haksızlar, kötüler, hırsızlar Keloğlan’ın akli ve zekâsı karşısında her zaman yenilgiye uğrar. Gagauz masallarında çizilen Keloğlan tipi akıllı, mücadeleci, dürüst, zeki, cesur, saf, açık sözlü, hoşgörülü, haksızlığa boyun eğmeyen, fakir, kurnaz hatta biraz da içe kapanık ve tembeldir. Keloğlan, dış görünüşü ve tavırları bakımından kendisinden beklenilmeyen cesareti ve keskin zekâsı ile çevresindekileri şaşırtır (Uçkun 2003: 105).

Masallar, geçmişten mitik dönemden izler taşımakla birlikte, halkın yarattığı, halkın içinden çıkan ve tarihî seyirle şekillenen kültür tipleri vasıtasıyla günlük hayattaki olumlu ve olumsuz gerçekliği, büyülü gerçeklik olarak yansıtmayı başarır. Keloğlan (Kelce, Dazlak) tipi, pek çok Türk boyunda olduğu gibi Gagauz Türklerinin masallarında da yer almaktadır.

Bu alışmada, Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan beş masal üzerinde durulacaktır. Bu masallar “Kelce –Klce”, “Kl Pepeleşkası”, “Külcü ile Canavar”, “Dazlağın Macerası” ve “Delice”dir. Türkiye’de Gagauz masalları üzerine ilk mstabil ve akademik çalışma tarafımızdan yapılmıştır. Yukarıda adını verdiğimiz Gagauz masallarından “Kelce –Klce” dışındaki dört masal, Türkiye’de ilk defa “Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi” (Uçkun 2003) adlı doktora tezimizde Türkiye Türkçesine aktarılarak incelenmiştir.

Gagauzlara ait sözlü kltrrnleri ilk olarak Rus general Valentin Aleksandroviç Moşkov tarafından derlenerek yayınlanmıştır. Asker kimliğinin yanı sıra bilim adamı da olan Moşkov; Türkoloji alanında, Gagauz dili üzerindeki çalışmalarıyla tanınmıştır. Nareiya Bessarabskih Gagauzov (Basarabya Gagauzlarının şiveleri) başlıklı çalışmasını ((Moşkov 1904) Proben serisinin onuncu cildi olarak yayımlamıştır. Moşkov’un çalışmasında “Dazlağın Macerası” (Moşkov: 114-120) ve “Külcü ile Canavar” (Moşkov:71-74) adlı masalların metinleri Kiril alfabesi ile verilmiştir. Gagauz Türklerinde masallar üzerine ilk mstabil çalışmayı yapan Nikolay Babaoğlu’dur. Onun Masallar (Gagauz Halk Masalları) başlıklı kitabında 9 masal metni yer almaktadır. Bu makalede üzerinde duracağımız “Kelce-Klce”, “Kl Pepeleşkası”, “Delice” (Babaoğlu 1991:3,15,41) adlı masalların metinleri de, Babaoğlu’nun çalışmasında Kiril alfabesi ile verilmiştir.

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak üzerinde duracağımız ilk masal, “**Kelce-Klce**”dir (Babaoğlu 1991: 3-14). Bu masal şimdiye kadar kimsenin dikkatini çekmemiş, Türkiye’de metin neşri yapılmamış ve incelenmemiştir. “Kelce –Klce” adından da anlaşılacağı gibi, hem kellik hem de kl, ateş ve ocak bağlamında dikkati çeken bir masal olup aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır. “Kelce –Klce” adlı masalın olay örgüsü şu şekildedir:

“1. Bir padişah ve padişahın güzel ve akıllı bir kızı vardır. 2. Padişah, kızının sorularına cevap verecek, onunla laf yarıştıracak delikanlı ile kızını evlendirecektir. 3. Padişaha damat olabilmek için padişah oğulları, zengin delikanlılar her pazar şansını denemek için saraya gelir. 4. Bir adamın üç oğlu vardır. Bunlarda ikisi akıllı, en küçüğü ise horlanan, bütün gün kllkte oynayan Kelce-Klce’dir. 5. şansını denemek isteyen iki ağabeyiyle birlikte Kelce-Klce

de, itiraz ve engellemelere rağmen saraya gitmek üzere yola çıkar. 6. Kelce-Külce yolda önce bir yumurta, sonra küflü bir halka bulur ve “bunlar benim kısmetim” diyerek atmaz. Saraya gitmekten vazgeçmediği için, ağabeylerinden dayak yemesine ve yarı yolda tek başına bırakılmasına rağmen geri dönmez. 7. Kelce-Külce, eşeği ile saraya gider, padişahın kızının huzuruna çıkmayı başarır. Kelce-Külce’nin rakipleri sorulara cevap veremez, padişahın kızının güzelliği karşısında çoğunun dili tutulur. 8. Kelce-Külce padişahın kızının sorularına zekice cevap verir, herkesi güldürür. Nişan yüzüğünü alan Kelce-Külce, evine döner ve kimse görmesin diye parmağını bezle bağlar. 9. Ertesi günü padişahın adamları, eşeği ile saraya gelen küllü, kalpaklı damadı bulmak için köye gelir. 10. Ağabeyi Kelce-Külce’nin eşeğini ve kalpağını zorla alarak, damat benim diyerek yalan söyler. 11. Padişahın kızının verdiği nişan yüzüğünü gösterince damadın Kelce-Külce olduğunu anlayan padişahın adamları, yalancı ağabeyi döverek cezalandırır. 12. Kelce-Külce ile padişahın kızı, üç gün üç gece düğün yaparak evlenir.”

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak tespit ettiğimiz ikinci masal, “**Kül Pepeleşkası**”dır (Uçkun 2003: 430 vd). Masalın olay örgüsü şu şekildedir:

“1. Bir çiftçinin üç oğlu vardır. Bunlardan en küçüğü küllükte oynadığı için adı ‘Kül Pepeleşkası’dır. 2. Çiftçi bir gün darı tarlasının bozulduğunu görür ve hayvan otlatarak zarar verenleri yakalamak için tarlayı beklemeye karar verir. 3. Büyük ve ortanca oğlu, birer gece tarlayı bekler ama uyudukları için tarla yine zarar görür. 4. Kül Pepeleşkası da, ağabeylerinin alay etmesine aldırılmaz, tarlayı beklemeye gider. Sabaha karşı tarlaya giren atlardan birini yakalar. At, yelesinden bir kıl verir, zor durumda kaldığında yardım edeceğini söyler. Pepeleşka, atı bırakır. 5. Padişahın güzel kızı, Buzlu Bayır’a atıyla çıkacak delikanlı ile evlenecektir. Bunu duyan padişah ve tüccar oğulları her pazar toplanır, Buzlu Bayır’a çıkmaya çalışır. 6. Kül Pepeleşkası da, şansını denemek isteyen iki ağabeyinin arkasından bütün engellemelere rağmen gider. 7. Kül Pepeleşkası, yolda at kılını sallar, doru bir at gelir. Pepeleşka atın sağ kulağında asılı duran kıyafetleri giyer, ata biner doludizgin Buzlu Bayır’a varır. 8. İlk hafta doru atı ile, ikinci hafta çil atı ile Buzlu Bayır’a çıkmaya çalışır. Üçüncü hafta kara atı ile zirveye ulaşır. Padişahın kızının uzattığı nişan yüzüğünü alarak eve döner. 9. Padişahın adamları, bir hafta sonra damadı bulmak için köy köy dolaşır. Gerçeği öğrenen Pepeleşka’nın ağabeyi yüzüğü zorla alarak, damat benim, diye ortaya çıkar. 10. Yüzüğü deneyince Pepeleşka’nın aradıkları damat adayı olduğunu anlayan padişahın adamları, yalancı ağabeyi tekme ile hendeğe fırlatır. 11. Pepeleşka, padişahın kızı ile evlenir. Sarayda bir hafta düğün yapılır”.

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak tespit ettiğimiz üçüncü masal “**Külcü ile Canavar**” adlı masaldır (Uçkun 2003: 440 vd). Masalın olay örgüsü şu şekildedir:

“1. Padişahın en küçüğü kül içinde yuvarlanan üç oğlu, her yıl üç elma veren bir de fidanı vardır. 2. Bu fidana bir kuş dadanır, her yıl elmaları yer. Sırasıyla iki büyük oğul kuşu tutamaz. Külcü kuşu tutar fakat kuşu kaçıır, elinde bir tüyü kalır. 3. Padişah üç oğlunu da kuşu bulmaları için gönderir. Külcü ölü bir at bulur, sopasına takar. Yolda rastladığı aç hayvanları, sırasıyla kartal, karga ve canavarı doyurur. 4. Canavar kuşun yerini Külcü’ye söyler. Külcü kuşla birlikte yuvasını da almak ister. Nöbetçiler uyanır, falan padişahın tazısını getirirse kuşu ve yuvasını alacağı söylenir. 5. Tazıyla birlikte kayışını da almak isteyince nöbetçiler Külcü’yü yakalar. Falan padişahın beygirini getirirse tazıyı ve kayışı alacaktır. 6. Atı ve attan güzel olan gemi de almak ister yine yakalanır. Karadeniz’in ortasındaki kıızı getirirse atı ve gemi alabilecektir. 7. Canavarın yardımıyla kıızı bulur. Canavar takla atar, güzel bir kız olur, Külcü kıızı götürür, atı alır. Canavar geri gelir at olur, Külcü atı verir tazıyı alır. At tekrar canavar olur, tazıya dönüşür. Külcü padişaha tazıyı verir, kuşu ve yuvasını alır. 8. Külcü, kıızı, atı, tazıyı, kuşu alır gider. Yolda iki büyük kardeşi Külcü’ yü öldürür; kıızı, at, tazı ve kuşu da alıp eve götürür. 9. Külcü’nün yanına canavar, kartal, karga gelerek kemiklerini toplar. Allah’ın pınarından su getirip Külcü’ye içirirler, Külcü dirilir. 10. Kız çok sevinir. Padişah iki büyük oğlunu öldürür, Külcü’ye de padişahlık verir.”

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak tespit ettiğimiz dördüncü masal “**Dazlağın Macerası**”dır (Uçkun 2003: 557 vd). Masalın olay örgüsü şu şekildedir:

“1. Bir padişahın kırk oğlu vardır. Otuz-dokuzu evlenmek ister, babalarından at ve hazine alarak yola çıkar. En küçük Kelce de, topal bir katır alarak onlara katılır. 2. Ağabeyleri uyurken, konakladıkları yere bir dev kadın gelir. Bir fıçı şarap ile dev-kadın delikanlıları sarhoş eder; Kelce, kelim azıyor diye içmez. 3. Delikanlılar uyuyunca, dev-kadın evine giderek oğullarını padişahın çocuklarını yemeleri için birer birer evden çıkarır. Kelce de hepsini keser, dev kadını da çengele asar. İçeride otuz-dokuz kız vardır. 4. Yola devam eder, bir çeşme başında konaklar. Gece olup herkes uyuyunca yine bir dev-kadın gelir; Kelce bu dev-kadından ve oğullarından ağabeylerini kurtarır, devin evinde güzel bir kız vardır. 5. Bir binada konaklanır; yine bir dev gelir Kelce’yi alır, ağabeylerini bırakır. Kelce ağabeylerine öldürdüğü iki devin evini tarif eder, onların otuz-dokuz kızla evlenmelerini, diğer evdeki kıızı da alıp, yanlarında götürmelerini ister. 6. Dev ile kardeşlik olan Kelce, devin isteği üzerine Fes padişahının kızını getirmek için yola çıkar. 7. Kelce, karşılaştığı üç çocuğun sihirli külâh, pala ve

kamçısını kurnaz bir oyunla ellerinden alır. Külâhı giyer görünmez olur, palanın üzerine biner, kamçıyı vurur, Fes padişahının sarayına varır. 8. Padişahın kızının odasına saklanan Kelce, kızla konuşur, onu deve götüreceğini söyler. Kız devle evlenmek istemez, ağlamaya başlar. 9. Kelce'nin kurnazlığı sayesinde kız babası öldüğü için kırk gün yasta olduğunu söyler, devı yaklaştırmaz. Dev, Kelce'yi zindana atar; ama Kelce kurtulur. 10. Kelce, 'devin tılsımını öğren' diye akıl verir. Kız sonunda devin tılsımını öğrenir. Kaz ormanındaki gölde üç ördek, erkek ördeğin midesinde bir taş, taşın içinde üç sinek vardır, bunlar devin tılsımıdır. 11. Kelce Kaz dağına gider; sinekleri bulur, getirir. Sırasıyla sineklerin kafasını koparan Kelce, böylece devin tılsımını bozar, dev ölür. Kelce padişahın kızı ile evlenir, ağabeyleri de diğer kızlarla evlenir."

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak tespit ettiğimiz beşinci masal "**Delice**"dir (Uçkun 2003: 590 vd). "Delice" adlı masalın olay örgüsü şu şekildedir:

"1. İki akıllı, birisi delice üç kardeş vardır. Anneleri toprakları oğulları arasında paylaşır. Ağabeyleri tarlayı ekip biçerken; Delice küllükte eşinir, tarlası ottan geçilmez. 2. Gün gelir annesi ölür, üç yaşındaki bir dana miras kalır. Danayı almak için üç kardeş kavga eder. Tarlasına girdiği için anlaşma gereği dana Delice'nin olur. 3. Delice danayı satmak amacıyla yola çıkar. Yolda fırtına ve yağmura yakalanır ve bir ağacın kuytusunda bekler. 4. Ağacın rüzgârdan çıkardığı sesi duyunca, 'ben kırk mırk anlamam, elli altın ver danayı al', der. Ağacın rüzgârdan gıcırdamasına sinirlenen Delice, ağacın kökünü kazmaya başlar. 5. Bir çömlek altın bulan Delice, danayı salıverir. Danayı bir çömlek altına sattığını öğrenen ağabeyleri altınları alabilmek için fırsat kollar. 6. Üç kardeş annelerinin kırkını yapmak için anlaşır. Delice eşeğini arabaya koşar, pazara bir sofraya ile tabak, kaşık, çatal almaya gider. 7. Alışveriş yapan Delice eve dönerken arabadaki tabakların çıkardığı sese sinirlenir, 'siz arkadan yayan gelin, diye hepsini fırlatır atar. 8. Ağabeyleri eli boş dönen Delice'ye kızar. Alışveriş için yeniden pazara gider, bir gün sonra annelerinin kırkını yaparlar."

Görüldüğü gibi Keloğlan tipine bağlı olduğunu düşündüğümüz beş Gagauz masalında, masal kahramanlarından "Kelce –Külce" adlı masalda Kelce–Külce, "Dazlağın Macerası" adlı masalda ise Kelce, fiziki özelliklerine göre yani kellik imgesine bağlı olarak adlandırılmıştır. "Külcü ile Canavar", "Kelce-Külce", "Kül Pepeleşkası" adlı masalarda ise, adlandırma 'Külcü, Külce ve Kül Pepeleşkası' şeklinde külle bağlantılı olarak yapılmıştır. "Dazlağın Macerası" adlı masalın kahramanı olan Kelce dışındaki dört kahramanın, sürekli küllükte oynadığının ve küllükte eşindiğinin vurgulanması özellikle dikkat çekicidir. Masallardaki kahramanın külle ilgili ad almasını göstermesi bakımında bu vurgu önemlidir. "Delice" adlı masalda kahramanın adı da "Delice"dir. Delice de küllükte

oynamasına ve küllükte eşinmesine rağmen külle ilgili bir ad taşımaz. Sadece “Dazlağın Macerası” adlı masalda kahramanın başının kel olduğu açıkça belirtilmesine rağmen, Kelce- Külce masalında kahramanın küllükte oynadığına yani küllükte eşindiğine dair vurgu yapılırken, kel olup olmadığı belirtilmemiştir.

Masal metinlerinden de anlaşılacağı üzere Gagauz Türkleriyle farklı inanca sahip olmamıza rağmen, incelemeye çalıştığımız masalların, içinde yer aldıkları, doğdukları kültürün birer aynası olarak Türk kültür kodlarını geçmişten günümüze taşıması ve Kelce (Dazlak), Külcü, Kül Pepeleşkası, Kelce-Külce, Delice gibi adlar taşıyan millî bir tipler, Türk millî kimliğini yansıtmaları, ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Keloğlan Tipinin Özellikleri

Türk dünyasında, “Keloğlan” tipine bağlı olarak anlatılan çok sayıda masal vardır. Tembel fakat zeki olan Keloğlan; şans ve tesadüflerle, pratik zekası, yardımcı kişi ve nesnelere yardımıyla zorlu sınamalardan başarıyla geçer; Keloğlan’ın en büyük rakibi Köse’dir. Köse dışında dev, peri, padişah, vezir, kadı, Yahudi, cimri vb. adı geçen diğer düşmanlardır. Keloğlan için en büyük düşman, haksızlık ve kötülük yapanlardır. Kendisine kötülük yapanlara karşı acımasız olan Keloğlan, onları cezaz bırakmaz. Çoğu masalın başında fakir, çirkin, kimsesiz olarak tasvir edilen Keloğlan, sembolik yolculuğunu tamamlayarak masalın sonunda padişahlık, zenginlik veya evlilikle (padişahın kızıyla) ödüllendirilecektir (Şimşek 2017: 46) Keloğlan, **kel** olduğu için adı konulmuş ya da kelliği ile şöhret olmuş ve sadece bu imge ile tanınan bir tip değildir. Onu tiplerleştiren, değişmeyen karakter özellikleri ile olaylar ve durumlar karşısındaki işlevi, toplumun ona yüklediği misyondur (Harmanlı 2010: 43). Bu sebeple pek çok masalda görülen deli, fakir, tembel, hazır cevap, nüktedan ve akıllı kahramanların, Keloğlan tipine bağlı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür.

Keloğlan’ın yolculuğa, maceraya başlamak, kendi dünyasından uzaklaşıp hayatı tanımak ve hayatın gerçekleriyle yüzleşmek için bir kıvılcıma ihtiyacı vardır. Keloğlan, yolculuğa çıkmadan, maceraya başlamadan önce, gelecek kaygısı olmayan daha çok pasif bir tip olarak karşımıza çıkarken, eşiği aşır erginleştikten sonra topluma kendini ispatlamış ve toplum tarafından onay almış aktif bir tip olarak görülür (Dursun 2008: 373). Masalarda, alay edilen, hor görülen Keloğlan, fiziksel (kellik) ve bireysel eksikliğine (babasızlık vd.) rağmen, aklını kullanarak, önündeki bütün engelleri aşarak başarıya ve mutluluğa ulaşır.

Keloğlan, masallarda bir taraftan yoksunluğu ve yoksulluğu ile karşımıza çıkarken diğer taraftan da sahip olduğu akıllı ve zekâsı ile herkesi kendine hayran bırakır. Keloğlan, çoğu masalın başında bekâr bir delikanlıdır ve bekârlık onun yoksunluklarından biri olarak değerlendirilebileceği gibi aşama kaydetmek için gurbete çıkma sebeplerinden de biridir (Harmancı 2010: 105). Keloğlan fedakâr, iyi niyetli ve saf olduğu için genellikle aptal bir tip olarak değerlendirilmiştir. Çoğu masalda da hem padişahın kızını, hem de baş vezirliği alarak gücünü, erdem ve hünerini ispat etmektedir.

Keloğlan tipinin temel özellikleri “kellik” ve “zekilik” çerçevesinde toplanabilir. Keloğlanın kelliği, Türk mitolojisinde “kellik”le ilişkili olarak değerlendirildiğinde “olumlu” ve “olumsuz” bir tip olarak incelenmesi gerektiğini ortaya koyar ve anlatmalardaki ortak tipler, Köse ve annesi/ailesiyle de ilişkisinin açıklanmasını sağlar. “Zekilik” ise tembellik, saflık, aptallık, akıllılık, hazırcevaplık özelliklerini kapsayan ana bir özellik olarak belirir. Bu sebeple Türk dünyasında Keloğlan tipinin özellikleri “kellik” ve “zekilik” özellikleri altında incelenmiştir. Keloğlan tipinin, Gagauz anlatmalarından hareketle Kelce-Külce, Kelce, Külcü, Kül Pepeleşkası ve Delice’nin “kül ve ocak”la ilişkisi de ayrı bir başlık altında ele alınarak değerlendirilmiştir.

Kellik

Keloğlan’ın en önemli fiziksel özelliği saçsız olmasıdır ve bu özellik tipin adlandırılmasında etkili olmuştur. Türklerin inanç sisteminde kellik veya çıplaklık Tanrı kutunu sembolize etmektedir. Eski Türklerin düşüncesinde Tanrı, her şeyi yoktan yaratmıştır. Onun bulunduğu yerde hiçbir şey yoktur, çünkü o hiçbir şeye muhtaç değildir. Tanrının sıfatlarından birisi olan bu durum dünya üzerinde hanlarda, din adamlarında ve olağanüstü kişilerde de ortaya çıkmaktadır. Kellik, bu varlıkların diğer dünya ile bağlantılarının olduğunu göstermektedir. Kel tipine, masalların yanı sıra destan, halk hikâyesi gibi halk edebiyatının diğer türlerinde de rastlamak mümkündür. Atlarıyla birlikte kel kılığına giren destan kahramanları, bu şekilde ilahi güce kavuşmuş sayılır ve bu şekilde sıradan insanların yapamayacağı işleri yapardı (Ögel 1995: 77-82; Beydili 2005: 308). Sonuçta Türklerde kel insanların ve bitki örtüsünden yoksun mekânların, Tanrıdan izler taşıdığına dair bir inanın geliştiğini söylemek mümkündür. (Şahin 2008: 116 vd.)

Bahaeddin Ögel, Kuzey Asya’daki Türklerden derlenmiş olan destanlardaki akıllı, tecrübeli ve kurnaz kellere, “Taşsa veya Tas”, yani “daz” adının verildiğini ve kelliğin akıllılık sembolü olduğunu belirterek; “Rüya Satan Keloğlan”, “Han Kızı ve Keloğlan”, “Kel Köle”, “Kel Balıkçı” masallarını örnek

olarak vermektedir (Ögel 1995-II: 82-83). Bahaeddin Ögel, kel denince akla ilk olarak bir deri hastalığı nedeniyle saçı dökülmüş ve yaralı baş geldiğini ve Türklerin ister yaralı, ister saçı dökülmüş olsun bütün çıplak baslara “taz” dediklerini belirtir. İkinci olarak ise saçı dökülmüş veya saçsız kişiye de yine “taz” dendiğini ekler (Ögel 1995-II: 78). Kuzey Türk masal ve destanlarında kel olmayan normal alplerin ve yiğitlerin büyük savaşlar ve yarışlar için giderlerken don değiştirip kel oldukları ve böylece de ilahî bir güç kazandıkları görülmektedir (Ögel 1995-II: 84).

Türk sözlü kültür anlatmalarında karşımıza çıkan Keloğlan kılığına girme, Türk hakanlarının da kılık değiştirmek için kullandıkları bir yöntemdir. “Dünya nizamını sağlamakla görevlendirilen Türk hakanları, hak düzene uymayan bir durumla karşılaştıklarında Tanrı vergisi kutlu özelliklerini kullanırlar. Kılık değiştirirler; tebdil-i mekân gezerler; Keloğlan-Tastarakay olurlar. Toplum içinde hata yapanları bu şekilde tespit ettikten sonra, suçluları cezalandırır ve tekrar eski hâllerine geri dönerler” (Ergun 2005: 79). Kılık değiştirme (don değiştirme) ilahîlik belirtisi olarak düşünülür sadece en üst mertebeye ulaşmış olan şaman, bir kılıktan diğer kılığa geçebilirdi (İşankul 2001: 65).

Keloğlan tipinin; daha çok **kel/kellik** imgesine bağlı olarak adlandırıldığı görülür. Kel veya dazlak/taşşa başlı “Ulu Ata” motifinin, Türk kültüründe manevî gücü temsil eden bir ruhun arketipsel ilk imgesi olduğunu söylemek mümkündür. Mitik bir ritüel olarak Türk alp ve yiğitlerinin, savaşa giderken bu gücü somutlaştırma anlamında kel oldukları görülmektedir. “Aslında kel olmayan normal alpler ve yiğitler, büyük savaşlar ile uğraşlara girerlerken, don değiştirip kel oluyorlar idi. Bu don değiştirmeye de, ‘türlenme’ diyorlardı. Bazan, ‘özü türlendi’, bazan da, ‘özü kel (taşşa) oldu’, deniyordu” (Ögel 1995-II: 83). Kellik ve saçsız olma özelliği, Orta Asya’da şekillenen ortak ata kültürünün; miras olarak göç edilen bölgelere taşınmasıyla; bu tipin zengin bir anlatıma sahip olmasını sağlamıştır. Mitik kökenli bu inanış; akli ve zekâyı temsil eden bir masal tipinin oluşmasında ilham kaynağı olmuştur.

Tasavvufta, bilindiği gibi saç kesrettir. Buradan hareketle saçtan kurtuluş yani kellik maddi ve manevi anlamda arınmışlığın sembolü, dışavurumdur demek mümkündür. Kellik, bu yönüyle kişiyi kötülüklerden arındıran ve dünyevi arzulardan uzaklaştıran bir özellik olarak kabul edilebilir. Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan masalların çoğunda kahramanın başarılı olabilmesi için sadece aklını kullanması yeterli değildir. Bazı masalarda Keloğlan şans ve tesadüflerin, bazı masalarda ise olağan ve olağanüstü yardımcı ve kolaylaştırıcıların etkisiyle başarılı olur. Esmâ Şimşek, kahramanın başarıya ulaşmasında, otorite adına kurallara bağlı kalarak bir şeyi körü körüne yapmak yerine aklını kullanmasının, topluma verilecek mesaj açısından önemli bir nokta

olduğunu belirtir (Şimşek 2017: 41 vd.). Keloğlan'ın hazır cevaplık ve muziplik özelliklerini de göz önünde bulundurarak, yapıcı ve yıkıcı olma gibi iki zıt karakteri bünyesinde taşıdığını söylemek mümkündür. Keloğlan tip olarak tembel- çalışkan, aptal-zeki, saf-kurnaz, deli-akıllı gibi zıtlıkları da temsil etmektedir.

Yukarıda verilen örnekler ve değerlendirmeler, Türk kültüründe kelliğin kutsal ve Tanrının gücünü yansıtan bir özellik olarak kabul edildiğini göstermektedir. Bu noktada kelliğin “olumlu” bir özellik olarak kabul edilmesi gerekirken, kellik, olumsuz güçlerle de ilişkilendirilmektedir. Kellik özellikle demonik varlıklarla da ilişkilendirilebilir.

Türk mitolojisinde demonik varlıkların yaygın işaretlerinden biri kelliğdir. Kel olmaları, bu varlıkların öbür dünyayla ilgilerinin bir göstergesidir. Kahramanlar yeraltı dünyasının işaretlerini kabul edip, kele dönüşmektedir. Türk hikâye ve destan kahramanları, atlarıyla birlikte kel kılığına girerek “ilahî güc”e ulaşmaktadır (Beydili 2005: 308). Dış etkilerin az olduğu Kuzey Türk masal ve destanlarında yiğitler büyük savaş ve yarışlara giderken atları ile birlikte kel olurlar, böylece ilahî bir güç kazanırlar (Ögel II: 84). Altay destan ve masallarında da toplumu düzene sokmak isteyen hakanların, kılık değiştirerek Keloğlan/Tastarakay oldukları, görevlerini tamamladıktan sonra tekrar eski hâllerine döndükleri anlatılır (Ergun 2005: 79).

Altay Türklerinin özellikle de Buryatların inanışına göre Taz Kan baş Tanrı olarak kabul edilir. “Taz Kan” kutsal ve Tanrı'nın gücünü yansıtan bir özellik olarak kellik özelliğini diğer mitolojik varlıklar gibi taşıdığı için adı “Kel Han” anlamına gelmektedir. Altay Türkleri Taz Kan'ın Ülgen'den bir kat yukarıda yaşadığını düşüncesindedir. Taz Kan'ın Ülgen'in annesi veya karısı olduğu yönünde de bir inanç söz konusudur. Görüldüğü gibi Türk mitik tasavvuruna göre Taz Kan kadındır. Evrim Ölçer Özünel, Taz Kan'ın üç özelliğine dikkat çekmektedir. Bu özellikler sırasıyla Kel atanın dişi olma ihtimali, kötücül, yeraltıyla ilişkili olma durumu ve kellik özelliğinin sürekli vurgulanmasıdır (Özünel 2005: 51).

Taz Kan örneğinden hareketle kelliğin yeraltı dünyası veya demonik varlıklarla ilişkisi olsa bile Keloğlan, kel olması nedeniyle olumsuz bir tip olarak ortaya çıkmaz. Özünel, bunu Köse ve annesiyle nesnel sorumluluğun paylaşılması şeklinde açıklar. Kel ata ile üç figürü yani Keloğlan, annesi ve Köse'nin özelliklerini karşılaştırır. Özünel'e göre, Taz Kan'ın dişilik özelliği Keloğlan'ın annesinde yaşam bulmuş olabilir. Köse'nin ise masallarda da olduğu gibi son derece kötü kurnaz ve çevresine zarar veren bir tip olduğu; bu özelliği dolayısıyla Köse'nin Taz Kan'ın demonik yönünü yansıttığını belirtir. Özünel,

Köse ve annesi tarafından paylaşıldığı için, korkutuculuğun azaldığı görüşündedir (Özünel 2005: 51).

Keloğlan'ın olumsuz veya demonik kökene dayanan özellikleri anne ve Köse ile özdeşleşerek, tipin kelliğinin olumlu bir özellik olarak algılanmasını sağlamaktadır. Keloğlan sadece kel olduğu için bu ismi almamış, kelliğin yanı sıra karakter özellikleri bütünleşerek bir Keloğlan'ı tip hâline getirmiştir. Gagauz masalında, masal kahramanlarından "Kelce –Külce" adlı masalda Kelce–Külce, "Dazlağın Macerası" adlı masalda ise Kelce, fiziki özelliklerine göre yani kellik imgesine bağlı olarak adlandırılmıştır. "Dazlağın Macerası" adlı masalda kahramanın başının kel olduğu açıkça belirtilir. Kelce- Külce masalında ise adında kelliğe vurgu varken kahramanın, kel olup olmadığı açıkça belirtilmemiştir.

Kellikle ilgili tespit edilen bilgilerden hareketle, Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan masalların mitik özellikler taşıdığını söylemek mümkündür.

Hilebazlık

Keloğlan'ın, yapıcı ve yıkıcı gibi zıt karakter özelliklerini taşıdığından bahsetmiştik. Bu konudan hareketle Esmâ Şimşek, Keloğlan'ın kimi zaman aptallığa varan saflığına ve bazı özelliklerine bağlı olarak, "ortak gölge figürünü" temsil ettiğini, "hilebaz" arketipi ile arasında benzerlik kurulabileceğini (Şimşek 2017: 41 vd.) belirtir.

Jung hilebazı "çok eski bir arketipik psişik yapı" olarak görür. Hilebazın, "pek çok anlatı, karnaval, rit ve dinsel figürlerde tipik motiflerin garip bir bileşimi ile kısmen eğlenceli kısmen de kötücül olan kurnaz oyunları, biçim değiştirme yetisi, hayvansal-tanrısal çifte doğası, her türlü işkenceye maruz kalabilmesi ve bir kurtarıcı figürünü andırması" şeklinde özelliklerini sıraladıktan sonra bu özelliklerle hilebazı tanımlamaya çalışır (Jung 2005: 121, 126).

Harmancı'ya göre, masalci, halk adına gördüğü, yaşadığı ya da tespit ettiği bir hileyi veya kötü niyeti ortaya çıkarmak ve onunla hesaplaşmak için istediği biçimde şekillendireceği oynak bir tip olan Keloğlan'ı yaratır ve onun karşısına da Truva atı gibi sembolik düşmanlar çıkarır. Keloğlan'ın hilekârlığını ve düzenbazlığını bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Tipik bir Keloğlan masalında Keloğlan durup dururken kötülük ve hile yapmayacaktır (Harmancı 2010: 188).

Keloğlan'ın bir diğer özelliği de, Özünel'e göre, hilebaz figürünün dönüşümünü biçimlendirmiş olmasıdır. Taz Kan'ı anlatılarda bir arada tutan

arınmış bir hilebaz figürü için, Keloğlan harika bir yaratımdır. Bilindiği gibi Köse, kötü kurnaz bir tiptir ve bu yönüyle Köse Taz Kan'ın demonik yönünü yansıtmaktadır. Keloğlan'ın ise, sırf kel olma özelliği ile Taz Kan arasında bir ilişki kurulabilir. Özünel, bu durumun “ tıpkı atomun parçalanmasına benzer bir durumla mitik özün parçalanması” olarak tanımlanabileceği görüşündedir. Tek başına etkisi daha az hissedilen atom parçalandığında, kalıcılığını ve etkinlik alanını da artırır. Özünel, hilebaz figürünün bu denli uzun zamandır bizimle birlikte kalması ve daha da kalacak gibi görünmesi bu yüzdendir diyerek, sözü edilen mitik özün parçalanması meselesinin diğer kültürlerle de karşılaştırmalı olarak araştırılması gerektiğine (2005: 52) dikkat çekmektedir.

Zekilik

Keloğlan tipinin kellik dışındaki en önemli özelliği zeki olmasıdır. Çoğu anlatmada masalın başında Keloğlan saf ve tembeldir. Saf, tembel ve kel bir çocuğun macerası onu parlak zekâsıyla son derece akıllı bir kahramana dönüştürür. Bu durum da, Keloğlan tipinde dikotomik bir yapının esas olduğuna dikkati çeker. Saflık ve tembellikten, zeki ve uyanıklığa dönüşüm, kahramanın yolculuğunu bir erginlenmeye dönüştürür. Bu nedenle Keloğlan'ın en temel özelliği olan zekilik, tembellik, saflık, uyanıklık, akıllılık ve erginlenme ile ilişkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Keloğlan, masalarda bir taraftan yoksunluğu ve yoksulluğu, tembelliği ve saflığıyla karşımıza çıkarken diğer taraftan da sahip olduğu akli ve zekâsı ile herkesi kendine hayran bırakır. Masalarda Keloğlan'ın karşılaştığı zorlukları aşmasında, kötülerle olan mücadelesinde en önemli yardımcısı parlak zekâsıdır.

Daha çok olumlu özellikleri ile karşımıza çıkan Keloğlan, kimsenin tahmin edemeyeceği kadar pratik bir zekâyâ sahiptir. Keloğlan'ın hazır cevap olması, kimsenin cevaplayamadığı sorulara zekice cevaplar vermesi akıllı olduğunu kanıtlamaktadır. Keloğlan bu özelliğini dışarıya pek yansıtmadığı için, dili zekice kullanması, zekâ oyunları ile rakiplerini ve kötülerini mağlup etmesi şaşkınlık uyandırmaktadır. Tam da bu noktada, Keloğlan'ın zekâsının yaşı ve boyuyla zıt orantılı (Bilkan 2001: 82) olduğunu söylemek mümkündür.

Keloğlan masalarda bazen zekice bazen de safça veya delice söz ve davranışlarıyla gülümsetmeyi başarır. Keloğlan, masalın başında tembel ve saf özelliği ile karşımıza çıkar. Keloğlan'ın yolculuğu, macerası, zekâ ve aklın ön plana çıktığı bir **değişim süreci**dir. Keloğlan'ın sembolik yolculuğu, bilinç ve bilinç dışı ile yüzleştiği, kendini ve dünyayı tanıma, **arınma ve olgunlaşma süreci**dir. Kel kahraman, evden ayrılmakla bireysel ve toplumsal sınırlamaların eşliğini aşmış olur. Bu konuda Frazer'in görüşleri şu şekildedir: “Eşiği aştıktan

sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına ilerler. Keloğlan inisiyasyon ritlerinde olduğu gibi zorlukları aşıp yükselme kaydedebilmek için sınavları geçip yolculuğuna devam etmek zorundadır. Her biri farklı bir değer ve anlam taşıyan bu engelleyici semboller teker teker devrilerek aşama tarihsel misyonunda sürdürülür. Kabile hayatının yaşandığı dönemlerde gençler, toplum içinde sözü geçen bireyler olabilmek için cesaret veya fiziki kuvvetlerini kanıtladıkları bir dizi sınavdan geçmektedirler. Bu ananeye bağlı olarak daha sonraları ergenliğe geçiş ritüelleri birtakım kültürlerde sembolik bir şekilde gerçekleştirilmeye devam etmiştir” (Frazer 1992: 310, 332).

Keloğlan çoğu masalda babasız büyüdüğu için, örnek alacağı bir baba modeli yoktur. Bu anlamda babasızlık, kel kahramanın yoksunluklarına eşlik eden bir simge olarak düşünülebilir. Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak değerlendirdiğimiz “Dazlağın Macerası” adlı masalda Kelce’nin, “Külcü ile Canavar” adlı masalda ise, Külcü’nün babası padişahtır. Gagauz masalları, kel tipin babasının padişah olması yönüyle Türkiye’de bilinen Keloğlan masallarından farklılık göstermektedir. “Kelce-Külcü”, “Kül Pepeleşkası” adlı masalarda ise, kel tipin babası orta tabakada yer alır ve zengin değildir. “Delice” adlı masalda ise kahramanın yani kel tipin anne ve babası ölmüştür, Delice zengin bir ailenin çocuğu değildir.

Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan Gagauz masallarında kahraman, yani **Keloğlan, Kül oğlan, Deli oğlan** genellikle en küçük kardeştir ve ağabeylerinden farklıdır. Zekâsıyla, bilgisiyle, gücüyle, şansıyla kardeşlerinin başaramadığı işleri başarır, sorunları çözer. Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan Gagauz masallarında kahraman, masalın başındaki gibi fakir, korkak, tembel olarak kalmaz; değişime uğrayarak masalın sonunda kendisinden hiç beklenmeyen söz ve davranışlarla herkesi şaşırtır. Bu yönüyle âdeta “**Beklenmeyen Oğlan**” veya “**Umut Oğlan**”a dönüşür.

Keloğlan, modern zamanların öznesi gibi davranarak kendisine sorulan her soruya aklını ve bilgisini kullanarak cevap verir. Örneğin; “Kim uyur, kim uyanık?” Keloğlan, yattığı yerden cevap verir: “Herkes uyur, Keloğlan uyanık!” Dev anası da: “Keloğlan neden uyumaz?”, “Uyumadan önce, anam bana yağda yumurta pişirir getirirdi de, öyle uyurdum...” diye cevap verir (Alangu 2009: 30). Dev anasının yaptığı bütün sözlü sınavlardan geçen Keloğlan, bir bakıma Türk milletinin “ortak aklı” veya “tamam bilicisi” görevini üstlenmiştir. Çünkü herkesin yattığı yerde Keloğlan uyanıktır. Alangu, “Kötülük, nesnel bir taraf ya da bertaraf edilmesi gereken bir karşıt güç olmaktan çıkarak insanın iyilik duyarlığını kışkırtan bir sinerji konumuna yükselmiş ve iyilikle iç içe yaşamaktadır. O halde dil, insandaki bu değişimi göstermek ve yansıtmak

mecburiyetindedir. Bunun için Keloğlan, ‘Keloğlan ile Padişah’ masalında olduğu gibi aldatıcı-ikili dil dizgelerini kullanır. Bu dilin kaynağı akıldır: ‘Padişah bunu görünce, hem gülmüş hem de bir kel kafada bu kadar akıl, fikir, oyun, düzen olmasına şaşmış’” (Alangu 2009: 108) diyerek örnek verir.

Tembellik

Keloğlan, başlangıçta âdeta dünyanın yükünü taşımaktan yorgun düşmüş, kahraman olma ideali taşımayan bir tip olarak karşımıza çıkar. Jung’un ifadesiyle “aptal oğlan, aptal Hans ya da tam bir anti-kahraman olup diğerlerinin tüm çabalarına karşın başaramadığı şeyi aptallığıyla başaran Keloğlan”dır (Jung 2003: 122). Masallarda Keloğlan daha çok, iş bulup para kazanmak ve evlenmek amacıyla evden ayrılır. Aslında bu ayrılış sebeplerinin her biri, esas olan yükselme, erginlenme veya bilinçlenme için mantıklı gerekçelerdir. Soykan’a göre; “kişinin kendi bilincine yönelmesiyle, bilincinin taşıdığı insanlık idesine yönelmesi aynı anlama gelir” (Soykan 2005: 253).

Keloğlan’ın saflık, tembellik ve zekilik, uyanıklık arasında kurulan dikatomiden doğmuş olmasını ya da bu dikatomik dönüşümü sembolize etmesini destekleyen bir diğer özellik de düşmanlarıdır. Keloğlan dev ve Köse’ye karşı mücadele eder. Dev, fiziki güçtür ve Keloğlan zekâsı ve aklıyla fiziki gücü yener.

“Dazlağın Macerası” adlı masalda, kel tipin devle olan macerası anlatılır. Kelce otuz dokuz ağabeyini devin elinden kurtarır karşılığında devin yanında kendisi tutsak kalır. Kelce’ nin devle arkadaş olması, Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan masalarda karşılaştığımız bir durum değildir. Devle arkadaş, kardeş olma bakımından incelenen Gagauz masalı, diğer Keloğlan masallarından ayrılır. Masalda Dev kendisi için Fes padişahının kızını getirmesini isteyince, Kelce hiç düşünmeden arkadaş olduğu devin bu isteğini kabul edip yola çıkar. Kelce, kızı bulup getirir; ama kız devle birlikte olmak istemez. Kelce kızın devden kurtulmasına yardım eder. Kelce aklını kullanarak dev yani fiziki gücü yenmeyi başarır. Masalın sonunda yine devle mücadele ve devin Kelce tarafından öldürülmesi diğer Keloğlan masallarıyla benzerlik gösterir.

Keloğlan’ın diğer düşmanı Köse ise, olumsuz özellikleriyle akıllı ve hileyi temsil eder. Köse tipinde aklın kötü, Keloğlan tipinde ise aklın iyi yönde kullanılması söz konusudur. Keloğlan Köse’yi yani kötücül zekâyı, aklın olumlu özellikleriyle yener. Keloğlan’ın padişahın veya padişahın kızının sorduğu sınama sorularını bilmesi, tipin zekâ ve akıl üzerine yapılandırılmış olmasının bir sonucudur. Örnek olarak, Kelce-Külce, padişahın kızına laf yetiştirerek çok zekice cevaplar verir ve bu sayede padişahın kızı ile evlenmeye hak kazanır.

Keloğlan'ın saf ve tembel bir çocuktan, parlak zekâlı, akıllı bir yetişkine dönüşmesi yani erginlenme süreci, kahramanın yolculuğunun içinde kendine özgü bir anlama sahiptir. Keloğlan'ın erginlenmesi, **beklenmeyen kahraman olma sürecidir**; çünkü o, kel, saf, tembel bir çocuktan beklenmeyen bir başarıyı elde edebilenin örneğidir. Dolayısıyla bu beklenmeyen kahraman, umudun sembolü olarak da okunabilir; fakat temelde beklenmeyen kahramanın varoluşuna odaklanır.

Keloğlan'ın anlatmaların başındaki özelliği ile sonundaki özellikleri arasındaki tezatlık onun bir karşıt kahraman (anti-hero) olup olamayacağı sorusunu da beraberinde getirir. Türkiye'de yapılan mevcut tipoloji çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda, karşıt kahraman/ kahraman karşıtı (anti-hero) teriminin de çoğu kez yanlış bir şekilde, olumsuz karakterler için kullanıldığı göze çarpmaktadır. Oysa karşıt kahraman, kahraman özelliği sergilemeyen karakterler için kullanılan bir terimdir. Karşıt kahraman; "kahraman olmayan" veya kahraman kalıbına uygun bir şekilde zorluklarla mücadele eden, cesur ve fedakâr kahraman tanımının antitezi olarak tanımlanır. Karşıt kahraman, başarısızlıklar öyküsünün başkişisidir; şanssız, korkak, aptal ve öz verisizdir (Duman 2017: 1605, 1615). Tanımdan da anlaşılacağı üzere; karşıt kahraman, kahramana ait hiçbir özelliğe sahip değildir. Bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getiren sıradan bir kişiye ait davranışları bile sergilemez (Duman 2017: 61).

Bu tanıma göre Keloğlan başlangıçtaki özellikleri karşıt kahramanla uyuşur ama dürüstlüğü ve fiziksel gücü yenen zekâsını olumlu olarak kullanması (Köse bunun tersi bir yapıyı temsil eder), Keloğlan'ın bir karşıt kahraman olduğu tezinde tartışılması gereken noktalaradır. Burada bu konuyu müstakil olarak ele almak yerine kahramanın yolculuğundaki iki zıt kutbu yani saflık ve tembelliğe karşı zekilik, hazırcevaplık ve uyanıklığı vurgulamakla yetineceğiz.

Kül ve Ocak

Keloğlan tipinin kellik ve zekilik özelliği, Türk dünyasındaki masalların neredeyse tamamında ortak özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, Gagauz masallarında Külce, Kül Pepeleşkasi ve Delice adıyla anılan kahramanlar da Keloğlan tipi içinde yer alır ve bu ortak tipe **kül**, **ateş** ve **ocak** motiflerini de ekler. Gagauz Türklerinin masal geleneği içinde yer alan "Kelce –Külce", "Kül Pepeleşkasi", "Külcü ile Canavar", "Dazlağın Macerası" ve "Delice" masalları Keloğlan tipine bağlı masallardır. Dolayısıyla Keloğlan "Kelce veya Dazlak" olarak anılır. Ancak bunun yanında Külce, Kül Pepeleşkasi, Delice ve Külcü adları da Keloğlan tipinin birer parçasıdır. "Külce", "Kül Pepeleşkasi" ve "Külcü

ile Canavar” adlı masallar; kül, ateş ve ocak bağlamında dikkati çekmektedir. Delice ise, Keloğlan’ın masalın başında deli dolu, delikanlı özelliğini vurgulayan bir adlandırmadır. Keloğlan aynı zamanda “Deli Oğlan”dır.

Keloğlan tipinin kül, ateş ve ocakla ilişkisi önemlidir. Keloğlan tipi de masalın başında ocağın yanında sürekli pinekleyen, tembel ve saf bir karakterdir. Annesi de onun bu uyuşukluğundan yılmıştır ve sonunda onu evden kovar veya bir iş aramaya mecbur bırakır. Gagauz masallarında ise Külce ve Külcü adı, tam da bu ocak veya küllükle ilişkilidir. Keloğlan tipi burada artık “**Kül Oğlan**”dır.

İncelenen Gagauz masallarında kül, küllük sıkça geçer, hatta masalın ve masal kahramanının adında da yer alır. **Küllük** kahramanın kolektif bilinçdışı mekânlarını tanıyacağı kutsal bir mekân olarak düşünülebilir. Kel kahraman bilinçdışı anlamına gelen bu küllükte oynayarak, eşinerek arınacak, eşik atlayacaktır. Kül Oğlan, bu yönüyle âdeta yeniden diriliş mitini gerçekleştirir. Küllük karanlığı bilinçdışını sembolize ederken, küllükten uzaklaşma, küllükten çıkma ise ölümden sonra diriliş olarak değerlendirilebilir. Keloğlan bu imtihan sürecini, kendisi ve kendi gücü ile yüzleşerek, bilinçlenmiş ve erginlenmiş olarak tamamlar. Bu yolculuk, bir bakıma insanoğlunun kendini ve yaşadığı dünyayı tanıma, anlamlandırma sürecidir. Kahramanın kendisi ile baş başa kaldığı bu mekân, onun bilinç ve bilinçdışı ile yüzleşerek kendini tanıma sürecine katkı sağlar. Masalın sonunda kahramanın karakterinde oluşan değişim ve dönüşümü, ateş ve ocak kültü bağlamında külün mitik kökeni ile açıklamak mümkündür.

Küllük mekân olarak erginlenme sürecindeki dönüşümü ve yeniden doğumu sembolize eden bir mekândır. Kel kahraman, evden ayrılığı gerçekleştirmekle bireysel ve toplumsal sınırlamaların eşliğini aşmış olur. Frazer’e göre; “Eşiği astıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına ilerler. Keloğlan inisiyasyon ritlerinde olduğu gibi zorlukları asıp yükselme kaydedebilmek için sınavları geçip yolculuğuna devam etmek zorundadır. Her biri farklı bir değer ve anlam taşıyan bu engelleyici semboller teker teker devrilerek asama tarihsel misyonunda sürdürülür. Kabile hayatının yaşandığı dönemlerde gençler, toplum içinde sözü geçen bireyler olabilmek için cesaret veya fiziki kuvvetlerini kanıtladıkları bir dizi sınavdan geçmektedirler. Bu ananeye bağlı olarak daha sonraları ergenliğe geçiş ritüelleri birtakım kültürlerde sembolik bir şekilde gerçekleştirilmeye devam etmiştir” (Frazer 1992: 310, 322).

Keloğlan tipinin kül ve ocakla ilişkisini ortaya koyan Gagauz anlatmalarından ikisinde, **Kelce–Külce** ve **Kül Pepeleşkasi** adlı külün başındaki

bu iki delikanlı, külle bütünleşmiş bir başka masal tipi Cinderella ile benzerlik gösterir. “Kelce –Külce”, “Kül Pepeleşkası” adlı bu iki masal (ki aynı zamanda kahramanların da adıdır); kahramanının erkek olması ve cam ayakkabının yerini yüzüğün alması dışında bütünüyle bir **Cinderella** anlatmasıdır.

“Cinderella” veya “Külkedisi”, bilindiği gibi dünya çapında yüzlerce versiyona sahip ve yaygın olarak anlatılan bir masal-dairesidir (Cinderella-cycle). Bu masallar, halk bilimciler tarafından ATU 510 olarak sınıflandırılmıştır (Chakraborty 2013: 32).

Cinderella, üvey annesi ve kardeşlerince horlanan, eziyet edilen, ocağın başında yaşayan bir kızdır. Ancak bazı varyantlarında kahraman “erkek”tir. Ondokuzuncu yüzyıl filozofu ve folklorcusu Joseph Grimm'in gözlemlediği gibi birçok erken dönem “Cinderella” figürü erkektir (Martin, 2018). Külkedisinin en eski versiyonlarından biri olan Ash-Lad (Kül-oğlan) adlı İskandinav masalında kahraman erkektir. “Erkek Külkedisi” zengin olmak için yola çıkar ve bir prensesle evlenir (Carus 1900: 184). Cinderella dairesi masalları içindeki bir diğer **erkek kahraman** “Ash-boy (Hai-bô)” yani “**Kül-oğlan**”dır. Kül-oğlan, üvey annesi tarafından eziyet edilip evden kovulur. Zengin bir adamın yanında su ısıtmak vb. konularda hizmetçi olarak iş bulur. Bir anlamda ocakçılık yapar. Bu sırada zengin adamın kızı ona âşık olur ve yüzük takıp nişanlanırlar. Sonuçta kız onun aslında bir hizmetçi olduğunu öğrenir ama yine Kül-oğlan zengin kızla evlenmeyi başarır (Taylor 1988: 125). Bu örneklerin dışında da “Kül-oğlan” adıyla bilinen pek çok “Erkek Cinderella” örneği vardır (Jolan 1988: 303).

Keloğlan tipine bağlı Külce ve Kül Pepeleşkası, bu tipin Cinderella tipiyle ilişkisini ortaya koyar. Bu durumda Kel tipinin, kül ve ocak sembolleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye’den derlenmiş Küllü Fatma ile de müstakil bir çalışmada karşılaştırılması oldukça önemlidir.

Keloğlan’a Yeniden Bakmak

Günümüzde anlatılan Keloğlan masalları, aslında eski Türk destanlarında gördüğümüz kutlu hanların, kötülerle mücadele ederken kılık değiştirerek mücadele ettikleri bölümün günümüze gelen uzantıdır. Kellik de köselğin zıttı ve kut sembolüdür. Diğer kültürlerden ve dinlerden uzakta, Altaylarda, Gök Tanrı’sına daha yakın Türk boyları ise geleneği bugüne kadar aslına uygun olarak sürdürme gelmişlerdir (Ergun 2005: 84). Bu çalışmada incelenen masallardaki kellik, kül ve ocakla ilgili olarak tespit edilen bilgilerden hareketle, Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak anlatılan masalların **mitik özellikler** taşıdığını söylemek mümkündür.

İslâmiyetten sonra oluşan Türk kültürü, Gök Tanrı inanç sistemiyle örölmüş destanların yerine, İslâmî inancı yansıtan Hamzanâmeler, Battalnâmeler, Gazâvatnâmeler, Hz. Ali Cenknâmeleri'yle yoğrulmuştur. Tastarakay'ın vazifesini de Hızır ile erenler ve gaziler üstlenmişlerdir. Kutlu hanların Tastarakay olması motifi, İslâmî eserlerdeki kahramanların don değıştirmesi ile yaşamaya devam etmiştir. Aslan, güvercin, geyik vs. donuna giren alperenler Tastarakay'ın vazifesini devralmıştır (Ergun 2005: 80-81).

Pervin Ergun, Türkiye'de bazı folklor araştırmacıların Keloğlan'ın sosyolojik yönünü incelerken şöyle bir yanılıya düştüklerini belirtir: "Keloğlan'ı alt sınıftan bir tipin, üst sınıfla mücadelesi olarak tanımlamışlardır (Alangu 1983: 333; Boratav 1984: 85; Eberhard ve Boratav, 1953: 12). Batılıların dünya görüşüne ve yaşantısına göre yapılan bu tanımlama bize uymamaktadır. Çünkü Türk toplumunda ne sınıflar, ne de bunların mücadelesi vardır. Türkün dünya görüşüne göre toplumdaki bütün fertler eşittir. Üstünlük kutlu yaratılıştadır. İslâmî inancın yaygınlaşmasıyla bu terim takvayla ifadesini bulmuştur" (Ergun 2005: 82).

Keloğlan tipini, sosyal statü değışikliğinin sembolü veya sınıflar arası bir mücadelenin rol modeli olarak ele alıp değerlendirmek pek de mümkün değildir. Çünkü Gagauz masallarından "Külcü ile Canavar"da masal kahramanı olan Külcü'nün, "Dazlağın Macerası"nda ise Kelce'nin zengin olması ve babasının padişah olması göz önüne alındığında; böyle bir yaklaşımın doğru olmadığı görülecektir. Ancak, saf, tembel ve kel bir çocuğun beklenmedik bir şekilde zeki, akıllı, uyanık bir yetişkin olup devleri, Köseyi yenmesi ve padişahın kızıyla evlenmesi açısından ele alınınca, bir erginleşme sürecinin olduğu görülebilir.

Birey, erginleşme sürecinde önce kendisiyle yüzleşerek, kendi benliğini ve nefisini yenerek olgunlaşır. İncelenen masallarda Keloğlan tipi, evrensel mesajların yanı sıra, millî ve dinî değerlerle de bezenmiştir. Bu değerler masalın bölümlerinde farklı işlevlerde sembolik olarak karşımıza çıkar. Kızıldağ'ın ifadesiyle: "Türk masalları farklı bakış açılarıyla ele alınarak, içerisindeki sembolik felsefe açığa çıkarıldığı takdirde, eğitim, kültürün nesiller arası aktarımı ve güncellenerek geleceğe uzanması hususlarında daha bilinçli çalışmalar yapılabilecektir. Türk milletinin asırlardan bu yana anlatıla anlatıla damıtılmış ve yoğun sembolik özlere bulmuş masallarının derinlemesine incelenmesiyle, masalların bünyesinde barındırdığı yoğun anlam dünyası tespit edilecek ve masalın söylemek istedikleri üzerindeki sis perdesi kalkacaktır" (Kızıldağ 2018:169).

Keloğlan tipini erginlenme mitinin bir yansıması olarak kabul edebiliriz, çünkü kahramanın dönüşümü Campbell'in mono mitiyle uyumludur (2010: 75). Bunun yanında ocak ve ateş bu erginlenmenin önemli sembolleridir. Keloğlan tembel ve haylazlıkla başlayan yolculuğunu erginlenerek tamamlar. Keloğlan tipi bir erginlenme sembolüdür.

Masalın gelecekteki kahramanı gönüllü bir biçimde macera çağrısına uyar ve yola çıkar. Bu yolculuk onun erginleşmesinde bir eşik vazifesi görecektir. Çıktığı yol üçüncü çocuk için bir erginlenme yolculuğunun ilk adımı, büyük çocuklar için bencillikleri yüzünden cezalandırma sürecinin başlangıcıdır (Kızıldağ 2018:165). Büyük kardeşler özgüven patlaması ve benlik tabusundan kurtulamadıkları için cezalandırılmıştır. Türk masallarında üç çocuktan en küçüğünün daha akıllı, daha başarılı ve yetenekli oluşu yaygın bir motiftir. Özellikle gelenekte **en küçük** yani **üçüncü çocuğun** ateşi ve ocağı koruyan evlat olması masallara da yansımıştır. Türklerde üçüncü çocuğa **od-man/ot-man** isimlerinin verilışı de bu ocak ısı olma/ateşi koruma vazifelerinden kaynaklıdır. Masallarda üçüncü çocuk daima büyük çocuklardan daha başarılıdır. Bu sebeple büyük çocuklar bencillikle hareket edip başarısız olurken, masalların sonunda sürekli küçük kardeşler ödüllendirilir. Bu durum masalların eğitsel yanıyla masalın anlatıldığı çocuğa özgüven aşılama ve eğer iyi-doğru davranış kalıplarıyla hareket ederse başarıyı da elde edeceğini öğretmektedir (Kızıldağ 2018: 164,165).

Dede Korkut Kitabı'nda olduğu gibi, Gagauz masallarında da kahramanın, sınavları aşarak erginlenmesi ve dönüşüme uğraması, simgesel ölüm sonrasında ortaya çıkan bir süreçtir. Dede Korkut Kitabı'nda, sınama-sınanma, bir birey olarak topluma katılmak için geçirilen olgunlaşma (erginlenme) sürecinin simgesel anlatımının yanı sıra, olumsuzluklara dikkati çekme, kolektif bilinçaltını harekete geçirme, cezalandırma yaptırımıyla insan ilişkilerini düzenleyerek toplum düzenini koruma, problemsiz nesiller yetiştirme işlevlerini de yerine getirmektedir. Sınama-sınanma, kültürel belleği, ahlaki ve hukuki yasakları, doğaya uyum metotlarını oluşturup düzenlemede de önemli işlevlere sahiptir (Uçkun 2015: 29-42). Yukarıda zikredilen sınama-sınanma ve bunun üstlendiği işlevler ile erginlenme yani olgunlaşma süreci, incelediğimiz masalların hepsinde ortak olarak görülür.

Bu makalede Türk dünyasının ortak tipi olarak ele alınan Keloğlan tipinin, Gagauz masallarındaki örneklerini de içeren incelenmesi sonucunda; Keloğlan tipinin bir erginlenme sürecinin modeli olduğu ama özellikle beklenmeyen bir kahraman olarak ortaya çıktığını vurgulamak gerekir. Bu süreç, Joseph Campbell'in ortaya koyduğu monomit yani kahramanın yolculuğunun bir erginlenme modeli oluşturduğu teziyle de uyumludur. Bunun yanında baştaki

özellikleri ile evden ayrıldıktan sonra ortaya çıkan özellikleri arasındaki tezat da, Kelce, Külce, Kül Pepeleşkası, Külcü ve Delice'nin beklenmeyen bir kahraman olduğunu vurgular. Bu örneklerden hareketle Keloğlan'ın erginlenmesi; kahramanın özelliklerine sahip olmayan, hatta bazı durumlarda tersi özelliklere sahip olan bir tipin erginlenmesi yani beklenmeyen kahraman olmasıdır. Bu bakımdan fakir, kel, tembel ve safla ifade edilen sıradan ve basit bir tipin başarı kazanma sürecinin örneği olarak umudu sembolize eder.

Farklı coğrafyalarda yaşamamıza, farklı inanca sahip olmamıza (Gagauz Türklerinin Hıristiyan olması gibi) rağmen, incelemeye çalıştığımız Gagauz Türklerine ait bu masallar, içinde yer aldıkları, doğdukları kültürün birer aynası olarak Türk kültür kodlarını geçmişten günümüze taşımakta ve Kelce, Külce, Kül Pepeleşkası, Kelce-Külce, Külcü, Delice gibi adlar altında, **mitik özellikler taşıyan millî bir tipe, Türk millî kimliğini** yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- 📖 Alangu, Tahir. "Keloğlan Masalları/ Mitostan Kurtuluş – Gerçeğe Yöneliş", *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, (207), Aralık, (1968): 458-469.
- 📖 -----. *Keloğlan Masalları*. İstanbul: Yapı Kredi, 2009.
- 📖 Alsaç, Fevziye. "Keloğlan Tipine Pikaresk Anlatım Bağlamında Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12, 30 (2017): 6.
- 📖 Babaoğlu Nikolay. *Masallar (Gagauz Halk Masalları)*. Kişinev, 1991.
- 📖 Beydili, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt, 2005.
- 📖 Bilkan, Ali Fuat. *Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş, 2001.
- 📖 Bolat, Nursel. "Keloğlan Kimliğinde Türk Masalları Anlatısı: Propp Yönteminde Türk Masalları". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6, 3 (2017): 202.
- 📖 Campbell, J. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Çev.: S. Gürses). İstanbul: Kabalcı, 2010.
- 📖 Dilek, İ. *Altay Destanları-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2002.
- 📖 Duman, Mustafa. *Türk Halk Anlatmalarında Olumsuz Tipler-Mit, Destan, Halk Hikayesi*, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2017.
- 📖 Dursun, Aysun. *Keloğlan Masallarının Tespiti ve Tasnifi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2008.

- 📖 Ergun, Pervin. “Altay Destanlarında ve Anadolu Türk Masallarında Tastarakay– Keloğlan”, *Millî Folklor* 68, (Kış 2005): 78-84.
- 📖 Frazer, James G. *Altın Dal - Dinin ve Folklorun Kökleri-II*. (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel, 1992.
- 📖 Fromm, Erich. *Rüyalar Masallar Mitler*. İstanbul: Say, 2014.
- 📖 Harmancı, Meriç. “Keloğlan’ın Hilebazlığı”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 2 (2010).
- 📖 Harmancı, Meriç. *Türk Masallarında Keloğlan Tipi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmit 2010.
- 📖 İşankul, Cabbar. “Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı’ndaki Mitolojik Motifler”, (Akt.: Selami Fedakar), *Millî Folklor* 52 (2001): 65.
- 📖 Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis, 2005.
- 📖 Kızıldağ, Hasan. “Sembolik Bir Masal Okuması: Keloğlan İle Altın Bülbül”. *The Journal of Academic Social Science Studies (International Journal of Social Science)* 67 (2018): 161-170.
- 📖 Moşkov, V. A. “Nareçiya Bessarabskih Gagauzov”, *Proben Der Volkliteratur Der Turkischen Stämme*, X, Petersburg 1904.
- 📖 Ögel, Bahaeddin. “Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri/ II. Cilt Halk Edebiyatı* (1976): 265-268.
- 📖 Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi II*, Ankara: TTK, 1995.
- 📖 Ölçer Özünel, Evrim. “Kel Ata’dan Keloğlan’a ‘Hilebaz’ Dönüşüm”, *Millî Folklor* 67 (2005): 47-52.
- 📖 Özcan, Tarık. “Modern Bir Öncü: Keloğlan”, *Bilig* 65 (2013): 247-258.
- 📖 Schimmel, A. *Sayıların Gizemi* (Çev.: M. Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalı, 1998.
- 📖 Sodzawiczny, Magdalena. *Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri*, Bilkent Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2003.
- 📖 Soykan, Ömer Naci, “Ne ve Kim Soruları Karsısında İnsanın Halleri: Kimlik-Kişilik Sorununa Felsefi Bir Bakış”, *Gelenekten Geleceğe Antropoloji*, (haz. Belkis Kümbetoğlu, Hande Birkalan Gedik), İstanbul: Epsilon, 2005.
- 📖 Şahin, Halil İbrahim. “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, 19 (2008): 116-126.

- 📖 Şimsek, Esmâ. "Masalların Sembolik Dili Bağlamında Keloğlan Tipi Üzerine Bir Değerlendirme" *İtâki* 1, 2, 2007: 61-73.
- 📖 Şimşek, E. "Türk Masallarının Millî Tipi: Keloğlan". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 11 (2017): 41-57.
- 📖 Taylor, Archer. "The Study of Cinderella Cycle." *A Casebook*. (Ed. Alan Dundes). Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1988.
- 📖 Thompson, Stith. *Motif Index of Folk-Literature*, Bloomington, London: Indiana University Press, Third Printing, 1975.
- 📖 Uçkun Kocaaslan, Rabia, *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2003.
- 📖 Uçkun, Rabia. "Dede Korkut Kitabı'nda Erginleşme ve Bireyleşme Sürecinde Sınama Motifinin İşlevi", *E.Ü. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 15, 2, (2015): 29-42.
- 📖 Uraz, Murat. *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Mitologya, 1992.
- 📖 Yolcu, Jane. "America's Cinderella." *Cinderella A Casebook*. (Ed. Alan Dundes). Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1988.

İnternet Kaynakları

- 📖 Chakraborty, Gargee. (2013). Representation of women in the folktales of the Rabhas and Garos. Gauhati: Gauhati University For The Degree Of Doctor Of Philosophy In The Department Of Folklore Research In The Faculty Of Arts. (Ph.D. Thesis). <<http://hdl.handle.net/10603/116213> (21.10.2018)>
- 📖 Carus, Paul. (1900). "Religion In Fairy Tales- Miscellaneous". The Open Court A Monthly Magazine, V. VXIV, London: Chicago The Open Court Publishing Company London Agents Kkgan Paul, Trebhch, Trübner & Co., Ltd.: 184-186.
- 📖 <http://www.iapsop.com/archive/materials/open_court/open_court_v14_1900.pdf (21.10.2018)>
- 📖 Martin, A. (2018). Dragon: Fear and Power. London: Reaktion Books. <https://books.google.com.tr/books?id=iGVoDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=dragon:+fear+and+power&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKewjjhfSn8pXeAhWGjCwKHfRBDc0Q6AEIKDAA#v=onepage&q=ash%20raker&f=false> (21.10.2018).

EK: İncelenen Gagauz Masallarının Karşılaştırılması

Masalın Adı	Kelce- Kölce	Köl Pepeleşka sı	Kölçü ile Canavar	Dazlağın Macerası	Delice
Kahramanın (Kel Tipin) Adı	Kelce – Kölce	Köl Pepeleşka sı	Kölçü	Kelce	Delice
Tipin Temel Özelliği	Köllükte Oynar, Zeki Hazır Cevap	Köllükte Oynar Zeki Hazır Cevap	Köllükte Oynar, Zeki Hazır Cevap	Kel Zeki Devle Kardeşlik Hazır Cevap	Tembel Saf Köllükte Oynar, Zeki Hazır Cevap
Kahramanın Anne ve Babası	Var	Var	Var	Var	Yok- Ölmüş
Kahramanın Babasının Mesleği (Gelir Durumu)	Orta Sınıf Çorbacı	Çiftçi	Padişah	Padişah	Fakir

Kardeş Sayısı	3 Erkek Kardeş	3 Erkek Kardeş	3 Erkek Kardeş	40 Erkek Kardeş	3 Erkek Kardeş
Kahraman Kaçınıcı Çocuk	En Küçük	En Küçük	En Küçük	En Küçük	En Küçük
Yolculuğa Çıkış	Eşek İle	Sihirli At İle	Yaya Olarak	Topal Katır İle	Dana ve Eşek İle
İmtihan/ Görev	Padişahın kızının sorularını cevaplama	Buzlu Bayır'a Çıkma	Olağanüstü Kuşu Yakalama	Evlenmek İçin Eş Bulma	Para Kazanma Annelerinin Kırkını Yapma
Olağanüstülük	Yok	Sihirli At Sihirli Kıl	Olağanüstü Ağaç Olağanüstü Kuş Hayvanlarla Konuşma Kılık Değiştirme Ölüp – Dirilme Ab'ı-Hayat	Dev Devle Kardeşlik Sihirli Nesnelere Devin Tılsımı	Yok

Keloğlan Tipinin Gagauz Masallarındaki Yansımaları

Ödül	Padişahın Kızı ile Evlenme	Padişahın Kızı ile Evlenme	Padişahlık	Devden Kurtulma Padişahın Kızı ile Evlenme	Altın Bularak Zengin Olma
Ceza	Yalancı Büyük Kardeşler Dövülür	Yalancı Büyük Kardeşler Dövülür	Padişah İki Büyük Oğlunu Öldürür	Devi Öldürme	
Formel Sayılar	3	3	3	40	3